

С. В. Довженко,
кандидат юридичних наук, доцент

А. М. Чечет,
кандидат технічних наук

ЮРИДИЗАЦІЯ ТЕХНІЧНИХ НОРМ

Національний транспортний університет
вул. Омеляновича-Павленка, 1, 01010, Київ, Україна
E-mail: dovjenny@ukr.net

Мета: сформулювати теоретико-правову характеристику юридизації технічних норм на основі дослідження загальнотеоретичних підходів до визначення поняття та сутності юридизації. **Методи дослідження:** аналізу та синтезу, формально-логічний, пізнавально-аналітичний та ін. **Результати:** узагальнено наукові підходи до визначення поняття юридизації та її складових, з'ясовано мету, об'єкти та суб'єкти юридизації та обґрунтовано передумови, що надають юридизації технічних норм важливого значення у подальшому розвитку правової регламентації суспільних відносин. **Обговорення:** проведено аналіз наукових підходів до визначення поняття і сутності юридизації технічних норм, виявлено актуальність, передумови та необхідність, цілі та суб'єкти її здійснення.

Ключові слова: соціальні відносини; юридизація; технічні норми; техніко-юридичні норми; техніко-соціальні норми.

Постановка проблеми та її актуальність. Останні два століття розвитку людства свідчать про зростання значення техніки та технологій як у суспільному, так і в економічному сенсі. Особливо цим позначено минуле століття – час бурхливого розвитку транспорту, створення комп'ютерів, запровадження використання нових джерел енергії й сировини, роботи над створенням штучного інтелекту. Вплив технічного прогресу позначається на всіх сферах суспільного життя, у тому числі на процесі розвитку правових систем. Погоджуючись з думкою І.П. Голосніченка, Україна не може бути виключенням у світовому правовому просторі й має перебудовувати галузі права для врегулювання нових суспільних відносин, що виникають внаслідок таких перетворень [1]. Запровадження високотехнологічного обладнання (атомних реакторів, прискорювачів елементарних часток, машинних комплексів тощо), складних технологій, поряд із позитивними наслідками для розвитку суспільства, несе також і певний ризик для навко-

лишнього середовища, здоров'я та життя людей. Водночас, ще древньогрецький мислитель Епікур одним із головних завдань державної влади вважав забезпечення взаємної безпеки людей та запобігання заподіяння шкоди одне одному [2]. Пріоритетним напрямком розв'язання проблеми забезпечення безпеки розвитку й використання новітніх технологій, на думку автора, може стати надання технічним нормам правового характеру, тобто їх юридизація. Слід зазначити, що до цього часу більш глибоку, суттєву розробку феномен юридизації знайшов у рамках соціальної філософії, політології та загальної соціології. Проте з позицій теорії держави і права питання юридизації технічних норм, незважаючи на своє значення, досі залишається одним із малодосліджених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню різних аспектів юридизації було присвячено роботи таких російських науковців-правознавців, як С.С. Алексєєв, М.І. Байтін, С.Н. Братусь, А.І. Васильєв, В.М. Горшенєв, С.А. Денісов, В.Д. Зорькін, Д.А. Керімов, О.Е. Лейст, Р.З. Лівшиц, М.Н. Марченко,

Н.І. Мотузов та ряд інших. Проблематику юридизації досліджували Р.Г. Мініахметов, А.С. Полазян, А.А. Соколова, Ю.А. Тихомиров, М.С. Шальмін та ін. З'ясування природи виникнення та механізмів юридизації знайшли своє відображення й у працях іноземних вчених, серед яких З. Бауман, П. Бурдьє, М. Вебер, Гегель, І. Кант, Г. Кельзен, М. Крозьє, Р. Мертон, Дж. Мілль, В. Парето, Г. Спенсер, А. де Токвіль, Ю. Хабермас, Ф. Хайек та інші.

Зазначені проблеми останнім часом були предметом дисертаційних досліджень російських науковців, зокрема, Ларіна А.Ю. [3], Дубиніна Є.Н. [4], Рерихт А.А. [5]. В Україні окремі проблеми юридизації досліджувала Крестовська Н.М. [6].

Метою статті є формулювання теоретико-правової характеристики юридизації технічних норм через виявлення об'єктивних чинників необхідності юридизації, встановлення сутності та складових цього процесу. У зв'язку з цим автором поставлено наступні завдання: виявлення передумов, необхідності та сутності поняття юридизації технічних норм, встановлення цілей, суб'єктів та об'єкта юридизації.

Виклад основного матеріалу. Термін «юридизація», що описує процес надання фактам, відносинам правового характеру, на думку Ук Жоля, є відносно новим і незвичайним для юристів колишніх радянських республік (у тому числі й України), проте він впевнено увійшов до лексику західних науковців, де визначає процес активного впливу юридичної думки та практики на суспільне життя [7]. Оскільки такий вплив є явищем об'єктивним, юридизація певних норм (зокрема технічних) має місце серед процесів розвитку кожного суспільства.

Як зазначає Є.Ю. Вавилова, сучасна техніка здійснює значний вплив на життя людини, зумовлює її залежність від технічних систем забезпечення життєдіяльності; створює техніко-обумовлені ритми, що протистоять природним; спричиняє формування та нав'язування потреб, які створюються технічними новачіями; призводить до створення колективної неklasичної концепції відповідальності, як наслідку зростання кіль-

кості людей, втягнутих у технічні заходи [8]. У зв'язку з цим все більшої актуальності та ваги у суспільному житті набувають норми, які регулюють відношення типу «суб'єкт – об'єкт», наприклад, «людина – машина», «людина – виробництво», «людина – природа», «людина – знаряддя праці», тобто норми технічні. Слід враховувати, що науково-технічний прогрес – це, насамперед, прогрес соціальний, який складається із сукупності різних видів діяльності, що мають певні спільні особливості. Перша з них полягає в тому, що всі ці види діяльності в тій чи іншій мірі пов'язані з технікою, тобто в сукупності є технічною діяльністю. Інша, на нашу думку, головна, полягає у тому, що ця діяльність здійснюється у суспільстві та суттєво впливає на нього. Зазначені особливості дають підстави вважати таку діяльність соціально-технічною [9]. Як і кожен з видів соціальної діяльності, вона потребує певних регуляторів, якими у даному випадку є технічні норми, найбільш вагомими з котрих отримують правову форму і стають не тільки доцільними, але й обов'язковими, а їх дотримання охороняється державою. Так, у багатьох країнах світу встановлено кримінальну відповідальність за порушення правил управління та експлуатації транспорту, порушення правил безпеки при будівництві та правил протипожежної безпеки, правил судноводіння тощо [10]. Внаслідок юридизації, як наголошує В.В. Лазарєв, виникає особливий пласт так званих техніко-соціальних норм, що регулюють відносини між людьми стосовно виконання технічних правил. Такими є правила дорожнього руху, правила, встановлені для інших видів транспорту, різні стандарти, інструкції з експлуатації машин та механізмів, норми витрат сировини, електроенергії, правила техніки безпеки, зберігання вибухових, наркотичних і отруйних речовин тощо. В умовах науково-технічної революції їх дотримання набуває особливого значення, а ігнорування може призвести до непоправних наслідків, яскравим прикладом чого служить аварія на Чорнобильській АЕС, серед причин якої найвагомішими є саме порушення технічних норм [11].

Слід зазначити, що технічні норми походять з норм об'єктивних (що притаманні саморегульованим технічним процесам), частина яких має правовий потенціал, а відтак, вони можуть бути віднесені до сфери правового регулювання. Виходячи із співвідношення можливостей людини та техніки, технічні норми набувають соціального характеру, в них виявляється регулятивна функція, здатність впливати на вчинки людини, їх мотивацію. Конфліктність між даними аспектами, на думку А.Ю. Ларіна, визначає необхідність і можливість правового регулювання соціально-технічних відносин [3]. Феномен юридизації в широкому та первинному сенсі визначається процесом переходу різних суспільних відносин у сферу дії позитивного (державного) права і має об'єктивний, закономірний та природний характер одночасно виступаючи продуктом державної правової політики [4]. Юридизація – це певний правовий вплив на соціальну реальність, що полягає у здійсненні державою юридичної оцінки тих чи інших норм звичаєвого права, релігійних, моральних, корпоративних норм з позиції прийнятності їх у якості регуляторів суспільних відносин [12].

Цілі юридизації, яка набуває все більшого поширення в сучасних умовах, полягають:

- у наданні юридичним регуляторам в процесі нормативного узагальнення суспільних відносин властивостей засобів подальшого впорядковуючого впливу на життя суспільства;

- в юридико-понятійній трансформації не-юридичних методів у юридичні, їхньому перетворенні з визначальних позицій розуміння права та включення у новий пізнавально-смысловий контекст предмета і метода юридичної науки [13];

- у наданні законодавцем певним явищам властивостей юридичних фактів [14];

- у становленні нових правових інститутів, які регулюють відносини, виникнення яких зумовлене розвитком науково-технічної сфери.

Дослідження об'єкта юридизації дає підстави наголосити, що у якості останнього загалом розуміють:

- норми поведінки, що закріплені в нормативно-правових актах, у випадках, коли вони не володіють юридичними ознаками, носять декларативний характер, не піддаються реалізації;

- різного роду соціальні та професійні норми, які дотичні до певної галузі права, та певним чином регулюють поведінку суб'єктів правозастосування.

Головним суб'єктом юридизації виступає держава, оскільки саме нею забезпечується реалізація та охорона права (в т.ч. за допомогою державного примусу) та здійснюється юридизації суспільних відносин у найважливіший спосіб – через нормотворчий процес.

У суворому дотриманні технічних норм заінтересовані всі члени сучасного суспільства. Тому правова держава надає таким нормам юридичної сили і бере їх виконання під свій контроль.

Правового характеру технічні норми набувають у випадках коли:

- держава через відповідні уповноважені органи формулює зміст техніко-правових норм, дотримання яких визнається юридично обов'язковим;

- держава не формулює зміст таких норм, а відсилає до них та встановлює відповідальність за їх порушення.

Технічні норми, обов'язковість яких закріплено зазначеним чином, зазвичай називають техніко-юридичними або техніко-соціальними.

Юридичні ознаки техніко-соціальних норм полягають у тому, що вони:

а) є офіційно встановленими і формально визначеними правилами (вимогами, нормами, нормативами, умовами тощо);

б) адресовані колу не персоніфікованих або персоніфікованих суб'єктів;

в) мають обов'язковий або рекомендаційний характер, не вичерпуючи свою обов'язковість багаторазовістю їх застосування;

г) діють у часі, просторі, стосовно певних об'єктів;

д) їх дія (чинність) припиняється чи скасовується у встановленому порядку або ж за спеціальною процедурою.

Інтенсивність юридизації, як наголошує А.А. Рерихт, встановлюється шляхом своєчасного виявлення та усунення прогалин права, які пе-

решкоджають відповідно регламентувати певну діяльність та збалансовано захищати права її учасників [5].

Саме юридизація суспільних відносин та якісні зміни останніх в ході її процесу призводить, як зазначає Н.М. Крестовська, до виникнення нових та трансформації традиційних сфер правового регулювання, а це, в свою чергу, зумовлює виділення в ній нових інституцій та галузей [6].

Висновки. Основною рушійною силою юридизації технічних норм виступає науково-технічний прогрес, що надає процесу юридизації таких норм об'єктивного, природного характеру.

Юридизація полягає у здійсненні державою юридичної оцінки тих чи інших норм звичаєвого права, релігійних, моральних, корпоративних норм з позиції прийнятності їх у якості регуляторів суспільних відносин.

Цілі юридизації полягають:

- у наданні юридичним регуляторам в процесі нормативного узагальнення суспільних відносин властивостей засобів подальшого впорядковуючого впливу на життя суспільства;

- в юридико-понятійній трансформації неюридичних методів у юридичні, їхньому перетворенні з визначальних позицій розуміння права та включення у новий пізнавально-смысловий контекст предмета і метода юридичної науки;

- у наданні законодавцем певним явищам властивостей юридичних фактів, підстав для настання юридичних наслідків;

- встановлення нових правових інститутів, які є гарантами стабільності в масштабах правової держави.

Під об'єктом юридизації розуміють:

- норми поведінки, що закріплені в нормативно-правових актах, у випадках, коли вони не володіють юридичними ознаками, носять декларативний характер, не піддаються реалізації;

- різного роду соціальні та професійні норми, які є дотичними до певної галузі права, та певним чином регулюють поведінку суб'єктів правозастосування.

Головним суб'єктом юридизації виступає держава.

Література

1. Голосніченко І.П. Технічний прогрес як основа реформування правового регулювання суспільних відносин. *Вісник НТТУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2013. № 1 (17). С. 90-93. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=VKPI_soc_2013_1_16

2. Материалисты Древней Греции / под. ред. Дынника М.А. Москва: Госполитиздат, 1955. 239 с.

3. Ларин А.Ю. Правовое регулирование социально-технических отношений: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Москва, 2000. 206 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/pravovoe-regulirovanie-sotsialno-tekhnicheskikh-otnoshenii>

4. Дубинина Е.Н. Юридизация отношений в современном обществе: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Москва, 2010. 165 с. URL: <http://lawtheses.com/jreader/323817/d/#?page=1>

5. Рерихт А.А. Юридизация медицинского права: развитие публично-правовых начал: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14. Москва, 2009. 28 с. URL: <http://lawtheses.com/yuridizatsiya-meditsinskogo-prava>

6. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01. Одеса, 2008. 40 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/970>

7. Жоль К.К. Соціологія. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/568-sotsologiya-jol-kk.html>

8. Вавилова Е.Ю., Смоляков Д.М. Основные стадии развития техники. *Альманах современной науки и образования.* 2013. № 4 (71). URL: http://scjournal.ru/articles/issn_1993-5552_2013_4_05.pdf

9. Довженко Є.В. Теоретико-правова характеристика технічних норм. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=

ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Npnau_2016_4_9

10. Хропанюк В.И. Теория государства и права: учебник / под ред. проф. В.Г. Стрекозова. Москва: Изд-во «Интерстиль», «Омега-Л». 2008. 384 с.

11. Лазарев В.В., Липень С.В. Теория государства и права: учебник для вузов. 3-е изд., испр. и доп. Москва: Спарк, 2004. С. 173.

12. Дубинина Е.Н. Сущность процесса юридизации отношений современного общества. *История государства и права*. 2008. № 10. URL: <http://center-bereg.ru/12666.html>

13. Проблемы общей теории права и государства: учебник / под общ. ред. В.С. Нерсесянца. Москва: Норма, 2004. 832 с.

14. Адрианов В.К. Краткий исторический очерк о юридизации фактов в уголовном праве. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/kratkiy-istoricheskiy-ocherk-o-yuridizatsii-faktov-v-ugolovnom-prave>

References

1. Golosnichenko I.P. Tehnichnyj progres jak osnova reformuvannya pravovogo reguljuvannya suspil'nyh vidnosyn. *Visnyk NTTU «KPI». Politologija. Sociologija. Pravo*. 2013. № 1 (17). S. 90-93. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKPI_soc_2013_1_16

2. Materialisty Drevnej Grecii / pod. red. Dynnika M.A. Moskva: Gospolitizdat, 1955. 239 s.

3. Larin A.Ju. Pravovoe regulirovanie social'no-tehnicheskikh otnoshenij: dis... kand. jur. nauk: spec. 12.00.01. Moskva, 2000. 206 s. URL: <https://www.dissercat.com/content/pravovoe-regulirovanie-sotsialno-tehnicheskikh-otnoshenii>

4. Dubinina E.N. Juridizacija otnoshenij v sovremennom obshhestve: dis. kand. jurid. nauk: spec. 12.00.01. Moskva, 2010. 165 s. URL: <http://lawtheses.com/jreader/323817/d?#?page=1>

5. Reriht A.A. Juridizacija medicinskogo prava: razvitie publichno-pravovyh nachal: avtoref. dis... kand. jur. nauk: spec. 12.00.14. Moskva, 2009. 28 s. URL: <http://lawtheses.com/yuridizatsiya-meditsinskogo-prava>

6. Krestovs'ka N.M. Juvenal'ne pravo Ukrai'ny: genezys ta suchasnyj stan: avtoref. dys... d-ra juryd. nauk: spec. 12.00.01. Odesa, 2008. 40 s. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/970>

7. Zhol' K.K. Sociologija. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/568-sotsologya-jol-kk.html>

8. Vavilova E.Ju., Smoljakov D.M. Osnovnye stadii razvitija tehniki. *Al'manah sovremennoj nauki i obrazovanija*. 2013. № 4 (71). URL: http://scjournal.ru/articles/issn_1993-5552_2013_4_05.pdf

9. Dovzhenko Je.V. Teoretyko-pravova harakterystyka tehnicnyh norm. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Npnau_2016_4_9

10. Hropanjuk V.I. Teorija gosudarstva i prava: uchebnik / pod red. prof. V.G. Strekozova. Moskva: Izd-vo «Interstil'», «Omega-L». 2008. 384 s.

11. Lazarev V.V., Lipen' S.V. Teorija gosudarstva i prava: uchebnik dlja vuzov. 3-e izd., ispr. i dop. Moskva: Spark, 2004. S. 173.

12. Dubinina E.N. Sushhnost' processa juridizacii otnoshenij sovremenogo obshhestva. *Istorija gosudarstva i prava*. 2008. № 10. URL: <http://center-bereg.ru/12666.html>

13. Problemy obshhej teorii prava i gosudarstva: uchebnik / pod obshh. red. V.S. Nersesjanca. Moskva: Norma, 2004. 832 s.

14. Adrianov V.K. Kratkij istoricheskiy ocherk o juridizacii faktov v ugolovnom prave. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/kratkiy-istoricheskiy-ocherk-o-yuridizatsii-faktov-v-ugolovnom-prave>

THE JURIDIZATION OF TECHNICAL NORMS

National Transport University
Omelianovycha-Pavlenka Avenue, 1, 01010, Kyiv, Ukraine
E-mail: dovjenny@ukr.net

Purpose: to formulate a theoretical and legal characteristic of the juridization of technical norms on the basis of a study of general theoretical approaches to the definition of the concept and essence of the juridization. **Methods:** analysis and synthesis, formal-logical, cognitive-analytical, etc. **Results:** generalized existing scientific developments on the concept and components of the legalization, identified goals, objects and subjects of the juridization of technical norms, identified the prerequisites for further increasing the value of the legalization of technical norms in legal regulation of public relations. **Discussion:** the article contains a general theoretical study of the concept of the juridization of technical norms. The author presents an analysis of existing theoretical and legal approaches to the definition of the juridization. The importance of technological progress and its achievements in the life of modern society allows the author to formulate a list of prerequisites for the juridization of technical norms, as well as to justify the need for its implementation. The concept of the juridization is defined as the implementation by the state of a legal assessment of certain norms from the standpoint of their suitability as regulators of public relations. The goals of the juridization are to provide technical rules with the means to further streamline the impact on society; transformation of non-legal methods into legal ones with the inclusion of the latter into a new cognitive-semantic context of the subject and method of legal science; in providing certain phenomena with the properties of legal facts; in the creation of new legal institutions. The object of the juridization can be norms of behavior that are fixed by law, but do not have legal characteristics, as well as social and professional norms. The state is the main subject of the juridization.

Keywords: social relations; juridization; technical norms; technical-legal norms; technical-social norms.